

Workshop 1: Waar men gaat langs Vlaamse wegen- Processies en onroerend erfgoed

VERSLAG

Studie- en contactdag 'Op handen gedragen' 8 oktober 2022, Antwerpen

1. Inleiding 'Processies en onroerend erfgoed' (Julie Aerts, PARCUM)

Er zijn verschillende soorten erfgoed: immaterieel, roerend en onroerend. Onroerend religieus erfgoed omvat bijvoorbeeld kapellen, Lourdesgrotten, parochiekerken of kruiswegen. Zorgen voor onroerend erfgoed maakt deel uit van het 'borgen' van het (immaterieel) processie—erfgoed. Borgen houdt in dat levende tradities en praktijken (immaterieel erfgoed) zoals processies aan toekomstige generaties worden doorgegeven. Op die manier wordt de toekomst van het immaterieel erfgoed verzekerd. Acties zoals conservatie-restauratie, publiekswerking of ontsluiting van het onroerend erfgoed dat verbonden is met een processie, zijn in die zin dus ook borgingsacties.

Processies en het onroerend erfgoed eraan verbonden brengen ook heel wat vragen en uitdagingen met zich mee. Enkele voorbeelden: hoe moet het verder met een processie die verbonden is aan een kerk die aan de eredienst onttrokken wordt? Waar kunnen beheerders van het onroerend erfgoed terecht als ze conservatie of restauratie nodig zijn? En hoe beginnen ze eraan? Hoe kan de kerk of kapel op duurzame wijze opengesteld worden? Of bereik je meer publiek?

Tot slot werden een aantal nuttige adressen meegegeven:

- Monumentenwacht: <https://www.monumentenwacht.be/>
- Agentschap Onroerend Erfgoed: www.onroenderfgoed.be
- Dienst Erfgoed Provincie
 - Provincie Antwerpen: <https://www.provincieantwerpen.be/ruimte/erfgoed.html>
 - Provincie Limburg: <https://www.limburg.be/erfgoed>
 - Provincie Oost-Vlaanderen: <https://oost-vlaanderen.be/ontspannen/erfgoedzorg.html>
 - Provincie West-Vlaanderen: <https://www.west-vlaanderen.be/over-west-vlaanderen/bestuur-en-beleid/administratie/provinciale-diensten/dienst-erfgoed>
 - Provincie Vlaams-Brabant: <https://www.vlaamsbrabant.be/nl/over-de-provincie/administratie/provinciale-diensten-en-organisaties/erfgoed>
- Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddienst (IOED): <https://www.onroenderfgoed.be/overzicht-van-de-erkende-ioeds>
- Regionaal Landschap: <https://www.regionalelandschappen.be/>

2. Kunst-Cultuur-Ommegang Maaseik Aldeneik. Een feest dat alle generaties, culturen en religies inspireert. Harlindis Relindis 2022 (Rene Westhovens, vzw Harlindis en Relindis 2022)

Maaseik ontstond in de Middeleeuwen op de plaats waar nu Aldeneik ligt. Harlindis en Relindis, volksheligen uit de 8ste eeuw, zijn door de bouw van hun kerkje in Aldeneik als het ware de fundamenteën van de stad en huidige samenleving. Het is dan ook een eeuwenoude traditie in Maaseik om deze twee heiligen om de 25 jaar met een processie te eren. Aan de oorsprong van de Harlindis en Relindis Ommegang staat de overbrenging van de relieken vanuit de crypte van de Sint-Catharinakerk van Maaseik naar de Sint-Annakerk van Aldeneik en terug.

De Harlindis en Relindis kapel dateert uit de 17de eeuw en werd in 2000 erkend als onroerend erfgoed. In 2014 diende Stad Maaseik een premieaanvraag in voor de volledige restauratie van de kapel en het puthuis. In de loop van 2021 werd de premie door Onroerend Erfgoed goedgekeurd. De uitgave werd op iets meer dan 30.000 euro geraamd, waarvan meer dan tweederde gesubsidieerd door Onroerend Erfgoed. De renovatiewerken zijn gestart in september 2021 en met iets vertraging, maar net op tijd voor de start van de Kunstroute, nu helemaal afgerond. Naar aanleiding van die restauratie van dit erfgoed en dat 2022 het jaar van de traditionele Harlindis en Relindis Ommegang is, werd de VZW Harlindis en Relindis 2022 opgericht er ontsluiting van de kapel. De vzw werd eveneens door de Vlaamse erfgoedorganisatie Herita beoordeeld en goedgekeurd. Vanuit haar ruimere dienstverlening biedt Herita de mogelijkheid om een erfgoedrekening te openen. De gerenoveerde kapel krijgt nu een centrale rol in de Kunstroute. Op verschillende locaties op het grondgebied Maaseik presenteren verschillende kunstenaars hun verhalen, geïnspireerd op het rijke gedachtegoed van Harlindis en Relindis.

3. De Weg-Om aan Kruisborre, Asse (Ulrike Jacobs, Regionaal Landschap Brabantse Kouters)

De Kruisborre-omweg trekt op paasmaandag met de twee Heilige Kruisen vanuit de Sint Martinuskerk van Asse naar de kapel Kruisborre in het gehucht Kaudertaveerne. De kruisen zouden daar op miraculeuze wijze uit een els en een notelaar ontstaan zijn. De echte oorsprong van de verering van het Heilig Kruis is onbekend. Doorgaans wordt 1312 als begindatum genomen. Asse werd al snel een bekend bedevaartsoord, zo blijkt bijvoorbeeld uit de aflatbul die paus Benedictus XII in 1337 uitvaardigde. Oude kerkrekeningen geven aan dat er toen al een kapel op Kruisborre was. In 1622 liet pastoor Calenus een nieuwe kapel bouwen op de plaats waar het mirakel van het Heilig Kruis zich afspeelde. Daarmee blies hij de kruisverering in Asse nieuw leven in.

De Kruisborrekapel werd meermaals hersteld en vernieuwd. Sinds 1962 is ze beschermd als monument. In 2016 liet het gemeentebestuur van Asse in samenwerking met Regionaal Landschap Brabantse Kouters en de eigenaars en beheerders en met steun van de provincie Vlaams-Brabant de veldkapellen en kruisen van de Kruisborre-omweg restaureren. Het was de monumentenploeg van vzw Wplus werk - een sociaal tewerkstellingsinitiatief - die in opdracht van Regionaal Landschap

Brabantse Kouters de restauratiewerken op zich nam. Een voor een werden de kapelletjes en kruisen door Monumentenwacht aan een grondige inspectie onderworpen en vervolgens waar nodig hersteld en herschilderd. Ook het omringende landschap, dat onlosmakelijk met dat klein bouwkundig erfgoed verbonden is, en de trage wegen langs deze erfgoedelementen werden opgewaardeerd. Samen met de restauratie kregen elke kapel en elk kruis een infobord.

Op die manier wordt de traditie van de Kruisborre-omweg gedurende het hele jaar onder de aandacht gebracht. In 2019 werd de omgeving van Kruisborre opgenomen in het wandelnetwerk Brabantse Kouters. De zorg voor het landschappelijk, onroerend en roerend erfgoed dat met de processie verbonden is, geeft zo een impuls aan het levend houden van de traditie.